

The Supreme Leader's Intellectual Principles on the Legitimacy of the Main Components of the Political System

Ali Akbar Salehi ¹ \ Ali Rajabzadeh ²

1. Phd student of Islamic Revolution teachership, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran and lecturer in Islamic Studies. (the responsible).

salehinajm@gmail.com

2. Assistant professor of Islamic maaref, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

alirajabzadeh@atu.ac.ir

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article Received: 2024.12.25 Accepted: 2025.04.11	One of the key challenges regarding the legitimacy of the political system is related to the principles proposed by scholars in the field. This issue occurs also under the theories of the Supreme Leader as one of the contemporary political thinkers. This research, using a descriptive-analytical method, considers his intellectual principles to be summarized under the three main components of the model, structure, and function of the agents of the political system. His intellectual principles in realizing the model of the political system include dynamic ijtihad and system-building jurisprudence; which, after presenting the model of the legitimate system through jurisprudence, also entails the necessity of negating the tyrant and the legitimacy of people's activism. Under the legitimacy of the structure of the political system, the guardianship of the jurist is the main pillar and the source for legitimacy of other pillars of the system. The component of the performance of the agents also has three bases and criteria: the obligation to maintain the system, justice, and efficiency.
Keywords	Legitimacy, intellectual foundations, political component, political system, the Supreme Leader.
Cite this article:	Salehi, Ali Akbar & Ali Rajabzadeh (2025). The Supreme Leader's Intellectual Principles on the Legitimacy of the Main Components of the Political System. <i>Islamic Revelation Studies</i> . 22 (2). 147-168. DOI: 10.22034/22.81.141
DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.141
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

Researchers have always sought to find the theories of political scientists regarding the legitimacy of political systems. In the Shiite world, despite the fact that in many different articles and books, the principles of the Supreme Leader as one of the important political scientific figures in the field of the legitimacy of the system have been analyzed; however, these studies have typically explained his principles in the theory of dual divine-popular legitimacy.

In response to the question of what intellectual foundations the Supreme Leader's theories are based on, the present study presents a coherent classification of different areas of the political system based on his theories in three components: model, structure, and performance. The reliance on jurisprudential aspects in expressing the legitimacy of each of these areas indicates the comprehensiveness of his intellectual principles in the entire legitimate political system.

Methodology

Just as one of the most widely used methods in explaining the concept of legitimacy is the descriptive-analytical method, in the present study, which examines the intellectual foundations of the Supreme Leader in the field of legitimacy of the political system; the descriptive-analytical method has been used.

In accordance with the course of the Supreme Leader's political thought and with the aforementioned method, a comprehensive and complete explanation of the various dimensions of the legitimacy of the political system can be obtained, which indicates his reliance on religious sources in all the main components of the political system, namely the model, structure, and performance.

Discussion

In order to understand the intellectual foundations of the Supreme Leader in the legitimacy of the main components of the political system, all the theories presented by him can be examined under the three components of model, structure, and performance. In the first component, which is the legitimate political system model, he considered the first important element in this regard to be dynamic and political *ijtihad*, which can be achieved by prohibiting anarchist thinking and also by negating petrification and secularism. The second element he proposed is jurisprudence of system-building / system-structuring jurisprudence, which, by presenting the model of the legitimate political system model, considers confronting the tyrannical government obligatory and considers its prerequisite to be the support of the people or religious democracy. In his view, the legitimacy of the role of the people in the political system is not based on the rule of "social contract" taken from Western principles, but rather is based on the Prophetic and Alevi traditions, the term "Islamic covenant" that he said should prevail between the Islamic ruler and the people. The Supreme Leader's intellectual foundations in the legitimacy of the structural component of the legitimate political system explain the fact that the guardianship of the jurist is the main pillar of the structure of the political system and the factor of legitimacy of other pillars of the system such as the executive branch, the legislative branch and the judiciary.

In the last part of this division, the Supreme Leader's intellectual foundations in the legitimacy of the performance component of the agents of the legitimate political system

are considered, which is that first, preserving the Islamic system, secondly, justice, and finally, efficiency and fulfillment of duty must be realized by the agents of the political system in order for their legitimacy to be realized and sustained.

Conclusion

According to the political thought of the Supreme Leader, the legitimacy of all components of the political system can be explained coherently and reasonably in the three areas of model, structure and performance of agents. Therefore, the first pillar in the component of the legitimate model of the political system is dynamic and political *ijtihad*, which is realized by negating anarchism and rejecting religious secularism. Their second basis in this component is system-building jurisprudence, which has the role of presenting a model model of a legitimate political system, the obligation to confront the tyrannical government, and legitimizing the activism of the people.

In the legitimacy component of the structure of the political system, the Guardianship of the Jurist (*Velayat-e Faqih*) is the principal pillar of the political structure and the factor of legitimacy of other system components, which the executive branch derives legitimacy through endorsement, the legislative branch through approval, and the judiciary through appointment by the *Wali Faqih*.

The legitimacy of the performance component is realized on the basis of preserving the Islamic system, justice, and efficiency, and the performance of duties by the agent of the Islamic state.

References

- The Holy Quran.
- Nahjul-Balagha.
- Austin Rennie (1997). *Government; Introduction to Political Science*. Translated by Leila Sazger. Tehran: University Press.
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Makram (1414 AH). *Lisan al-Arab*. Qom: Dar al-Fikr.
- Ibn Babawayh, Muhammad ibn Ali (1998 AH). *Uyūn Akhbār al-Riḍā*. Tehran: Jahan.
- Plato (1985). *The Republic*. Tehran: Attar.
- Ardebili, Ahmad (1997). *Majma al-Fayda and al-Burhan*. Qom: Islamic Publishing Institute.
- Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah (1993). *Sahifa al-Nur*. Tehran: Preservation and Publication of Imam's Works.
- Bostani, Fuad Afram (1997). *Farhang al-Abjadi*. Qom: Islamic.
- Thomas Hobbes (1400). *Leviathan*. Tehran: Ney Publishing House.
- John Locke (2013). *Two Treatises on Government*. Translated by Farshad Shariat. Tehran: Negah Moasar.
- Jafarian, Rasoul (1998). *History of the Development of the State and the Caliphate*. Qom: Bostan Kitab.
- Jane Elizabeth, Hampton (2001). *Political Philosophy*. Tehran: Tarh No.
- Khamenei, Seyyed Ali (2004). *Educational Treatise*. Tehran: Enghelab Islamic.
- Khamenei, Seyyed Ali (2005). *Velayat; Statements and Guidelines of the Supreme Leader of the Revolution*. Tehran: Ghadr Velayat Art Institute.
- Khamenei, Seyyed Ali (2013). *72 Ashura Speeches from Ayatollah Khamenei's Statements*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Seyyed Ali (2015). *Velayat and Government*. Tehran: Jihadi Faith Cultural Institute.

- Khamenei, Seyyed Ali (2016). *Roshana-ye Ayandeh (Future Brightness)*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Ali (2017). *Slogan of the Year 2017*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *Three Letters on Jihad*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Seyyed Ali (2019). *A Look at the Theory of Waiting in the Thought of Ayatollah Khamenei*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Seyyed Ali (2019). *Politics from the Perspective of Ayatollah Khamenei*. Tehran: Islamic Revolution.
- Khamenei, Seyyed Ali (1400). *The Two Mujahid Imams*. Tehran: Enghelab Islamic.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1380). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: University of Tehran.
- Ragheb Isfahani, Mohammad (1395). *The Glossary of the Words of the Quran*. Qom: Dhwi al-Qirbi.
- Robert Dahl, Bruce Stein Brinks (1392). *Modern Political Analysis*. Translated by Humaira Mosheerzadeh. Tehran: Farhang Javid.
- Rousseau, Jean-Jacques (1390). *Social contract*. Tehran: Abar Sefid.
- Shahid Thani, Zainul Abidin Ali (1413 AH). *Ruz al-Jinnan in the description of the laws of Islam*. Beirut: Islamic Encyclopaedia Foundation.
- Shariati, Ruhollah (2013). *Political rules*. Qom: Islamic Science and Culture Research Institute.
- Alam, Abdur Rahman (2011). *Foundations of political science*. Tehran: No publication.
- Ameli, Muhammad bin Hassan (1403 AH). *Shia means of studying Sharia issues*. Qom: Advice.
- Kashif al-Ghata, Jafar (1422 AH). *Uncovering the ambiguity of Al-Sharia al-Gharaa*. Qom: Islamic Propaganda Office.
- Karki, Ali ibn al-Husayn (1409 AH). *Al-Muhaqq Kirki's letters*. Qom: Ayatollah Marashi Library.
- Kalini, Muhammad bin Yaqoob (1408 AH). *enough*. Qom: Dar al-Thaqalayn.
- Fayrhi, Dawood (2012). *Political System and State in Islam*. Tehran: Samt.
- Michael, Rush (2011). *Society and Politics*. Tehran: Samt.
- Majlisi, Mohammad Baqir (1984). *Bihar al-Anwar*. Qom: Dar al-Ilm.
- Misbah Yazdi, Mohammad Taqi (2015). *The Most Wise Government*. Qom: Imam Khomeini Institute.
- Mazaheri, Hossein (2000). *Points about the Guardianship of the Jurisprudent and the Religious Government*. Isfahan. Basaer.
- Naini, Mohammad Hossein (1382). *Punishment of the Nation and the Purification of the Nation*. Tehran: Sahami Publication.
- Naqibzadeh, Ahmad (1394). *An Introduction to Political Sociology*. Tehran: Samt.
- Naraqi, Ahmad (1408 AH). *The Returns of the Days*. Qom: Maktaba Basirati.
- Najafi, Mohammad Hassan (1362). *Jawaher al-Kalaam*. Qom: Khorsandi.

الأسس الفكرية لسماحة السيد القائد في شرعية المكونات الرئيسية للنظام السياسي

علي أكبر الصالحي^١ / علي رجب زاده^٢

١. طالب دكتوراه في تدريس الثورة الإسلامية، كلية الإلهيات في جامعة العلامة الطباطبائي، طهران، إيران
و أستاذ لدروس المعارف الإسلامية. (الكاتب المسؤول).

salehinajm@gmail.com

٢. أستاذ مساعد في قسم المعارف الإسلامية، كلية الإلهيات في جامعة العلامة الطباطبائي، طهران، إيران.

alirajabzadeh@atu.ac.ir

معلومات المادة	ملخص البحث
نوع المقال: بحث	إنّ إحدى التحديات الأساسية حول شرعية النظام السياسي، ترتبط بالمبادئ التي طرحها العلماء في هذا الشأن. هذا وكذلك يطرح السؤال في إطار نظريات سماحة السيد القائد بوصفه أحد المفكرين السياسيين المعاصرين، أنّه ما هي المكونات التي تشملها أسسه الفكرية في هذا المجال، وما هي المصادر الفقهية التي استند إليها في توضيحها. يستخدم البحث المنهج الوصفي التحليلي ويعتبر أنّ الأسس الفكرية لسماحته تجتمع في ثلاثة مكونات رئيسية وهي: النموذج، والهيكل، وأداء العاملين في النظام السياسي. يشمل مبادئه الفكرية في تحقيق نموذج النظام السياسي، الاجتهاد المجتد وفقه النظام، حيث بعد أن يقدّم الفقه نموذج النظام الشرعي، يقتضي رفض الطاغوت ومنح الشرعية لمشاركة الشعب السياسية. ضمن شرعية هيكل النظام السياسي، تعتبر ولاية الفقيه الركن الأساسي للنظام السياسي، الذي يضيفي الشرعية لسائر أركانه، كما أنّ منح الشرعية لأداء المسؤولين يتمحور علي ثلاثة أسس أو معايير، وهي: وجوب حفظ النظام والعدالة والكفاءة.
تاريخ الاستلام: ١٤٤٦/٠٦/٢٣	
تاريخ القبول: ١٤٤٦/٠٩/١٣	
الألفاظ المفتاحية	الشرعية، الأسس الفكرية، المكوّن السياسي، النظام السياسي، سماحة السيد القائد.
الاقتباس:	الصالحي، علي أكبر و علي رجب زاده (١٤٤٧). الأسس الفكرية لسماحة السيد القائد في شرعية المكونات الرئيسية للنظام السياسي. مجلة دراسات الثورة الإسلامية. ٢٢ (٢). ١٦٨ - ١٤٧. DOI: 10.22034/22.81.141
رمز DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.141
الناشر:	جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نشریه علمی

مطالعات انقلاب اسلامی

سال ۲۲، تابستان ۱۴۰۴، شماره ۸۱

مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه‌های اصلی نظام سیاسی

علی‌اکبر صالحی^۱ / علی رجب‌زاده^۲

۱. دانشجوی دکتری مدرسی انقلاب اسلامی، دانشکده الهیات دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران

و مدرس دروس معارف اسلامی (نویسنده مسئول).

salehinajm@gmail.com

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.

alirajabzadeh@atu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی (۱۶۸ - ۱۴۷)</p> <p>مقاله استخراج از رساله دکتری</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳</p>	<p>یکی از چالش‌های کلیدی در باب مشروعیت نظام سیاسی، به مبانی مطرح شده از سوی دانشمندان در این خصوص مرتبط است. این سؤال ذیل نظریات مقام معظم رهبری به عنوان یکی از اندیشمندان سیاسی معاصر نیز مطرح است که، مبانی ایشان در این حوزه، چه مؤلفه‌هایی را در بر گرفته و در کنار آن بر پایه استناد به کدام منبع فقهی بیان شده است. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی، مبانی فکری ایشان را ذیل سه مؤلفه اصلی مدل، ساختار و عملکرد کارگزاران نظام سیاسی قابل جمع می‌داند. مبانی فکری ایشان در تحقق مدل نظام سیاسی، اجتهاد پویا و فقه نظام ساز را شامل می‌شود؛ که پس از ارائه الگوی نظام مشروع توسط فقه، لزوم نفی طاغوت و مشروعیت کنشگری مردم را نیز با خود به همراه دارد. در ذیل مشروعیت ساختار نظام سیاسی، ولایت فقیه رکن اصیل نظام سیاسی و عامل مشروعیت دیگر ارکان نظام است. مؤلفه عملکرد کارگزاران نیز دارای سه مبنا و ضابطه وجوب حفظ نظام، عدالت‌گرایی و کارآمدی در راستای مشروعیت بخشی به عملکرد کارگزاران محسوب می‌شود.</p>
واژگان کلیدی	مشروعیت، مبانی فکری، مؤلفه سیاسی، نظام سیاسی، مقام معظم رهبری.
استناد:	صالحی، علی‌اکبر و علی رجب‌زاده (۱۴۰۴). مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه‌های اصلی نظام سیاسی. <i>مطالعات انقلاب اسلامی</i> . ۲۲ (۲). ۱۶۸ - ۱۴۷. DOI: 10.22034/22.81.141
کد DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.141
ناشر:	دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

اندیشمندان و فیلسوفان سیاسی، تقسیم‌های متعددی برای مؤلفه‌های مشروعیت ارائه کرده‌اند که هریک از زاویه‌ای جدید آن را مورد تحلیل قرار داده‌اند. این تحلیل‌ها از حیث ماهوی و کارکردی با هم تفاوت‌های زیادی داشته‌اند. با این حال در یک نگاه کلی می‌توان به‌عنوان مثال از تقسیم‌بندی جین همپتن در باب مشروعیت نظام‌های سیاسی آورده یاد کرد. وی چهار دسته مشروعیت برای نظام سیاسی متصور است که عبارت‌اند از: ۱. نظریه‌های فرادستی و فرودستی طبیعی؛ ۲. نظریه‌های فرمانروایی معطوف به شناخت خیر و سعادت؛ ۳. نظریه‌های فرمانروایی الهی؛ ۴. نظریه‌های فرمانروایی که مبتنی بر رضایت می‌باشد (همپتن، ۱۳۸۰: ۸۱ - ۲۱). با این حال تنها قسم قابل دفاع در اندیشه سیاسی علمای شیعی نوع سوم هست و بقیه اقسام مشروعیت، یا نادرست بوده و یا ذیل این قسم می‌باشد.

افلاطون و برخی شاگردان او اولین افرادی هستند که در میان اندیشمندان غرب، پیرامون مشروعیت نظریه‌پردازی کرده و خصوصیات شخصی و فرزاندی حاکم را منبع مشروعیت دانسته‌اند (جمهور، ۱۳۸۴: ۲۲۷). جان لاک هم دانشمند مهم دیگری است که در این عرصه به نظریه‌پردازی روی آورده و با طرح قرارداد اجتماعی و قرار دادن آن به‌عنوان منبع اصلی مشروعیت اقتدار سیاسی، عملاً مشروعیت را ذیل رضایت جمعی تعریف کرده است (لاک، ۱۳۹۲: ۲۴۷). روسو نیز همین نظریه را در قالب اراده همگانی مورد اهتمام قرار داد (روسو، ۱۳۹۰: ۴۱). هابز با استدلال بر طبیعت درنده و گرگ‌صفت انسان، قدرت بیشتر را لازمه صلاحیت حکمرانی دانسته (هابز، ۱۴۰۰: ۱۸۹) و ماکس وبر دیگر دانشمند مهمی است که در کلمات فلسفی خود به منشأ قدرت پرداخته و آن را به سنتی، کاریزما و قانونی منحصر می‌کند (عالم، ۱۳۹۱: ۱۰۷).

نبود نگاه جامع و همچنین عدم استفاده از منابع وحیانی، دو عامل اصلی و گم‌شده در این نظریات محسوب می‌شوند که دست صاحب نظران این عرصه را از ارائه هر گونه مبنا در ارائه نظریات خود خالی نموده است. اکنون این پرسش مطرح است که مقام معظم رهبری در حوزه‌های مختلف نظام سیاسی چه مبانی فکری‌ای دارد و علاوه بر آن، ایشان برای مشروعیت‌بخشی به هریک از این حوزه‌ها به چه دلیلی تمسک ورزیده است؟! لذا در این نوشتار علاوه بر تبیین مبانی فکری ایشان، مشخص می‌شود که مشروعیت هر یک از زوایای نظام سیاسی مطلوب ایشان بر پایه چه دلایلی به منابع وحیانی متصل گردیده و به چه نحوی مشروعیت هر یک از این حوزه‌ها را می‌توان اثبات کرد؟ آیا انتقاداتی که به کیفیت استدلال‌های مطرح‌شده در نظریات غربی به دلیل فقدان دو شاخص مهم جامع‌نگری و وحیانی بودن مشروعیت نظام سیاسی وجود دارد، مشمول دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در تبیین و اثبات مشروعیت نظام سیاسی مد نظر ایشان نیز می‌شود؟ یا اینکه ایشان حوزه‌های مختلف مشروعیت نظام

سیاسی را ملحوظ داشته و برای هر یک از موارد مختلف آن علاوه بر داشتن مبانی وحیانی، استدلال‌های گوناگونی به روش فقه‌ای بزرگان به کار برده است؟

با بررسی بیانات مقام معظم رهبری می‌توان دریافت که در اندیشه سیاسی ایشان، تحلیلی جامع و کامل از ابعاد مختلف مشروعیت نظام سیاسی وجود دارد و نقاط ضعف موجود در دیگر نظریات مشروعیت، که تنها به مدل نظام سیاسی توجه می‌کنند، در مبانی فکری مقام معظم رهبری مشاهده نشده و علاوه بر آن، هر یک از جنبه‌های مختلف مشروعیت در نظام سیاسی مستند به منابع فقهی است. بر این اساس از منظر کلی، مهم‌ترین مؤلفه‌های مشروعیت مطرح‌شده در مبانی مقام معظم رهبری در سه حوزه مدل، ساختار و عملکرد کارگزاران نظام، قابل تجمیع است. این نوشتار با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، ضمن اثبات وحیانی بودن هر یک از زوایای مشروعیت نظام سیاسی به دلیل استناد به ادله چهارگانه و قواعد فقه سیاسی، جامعیت آن را در تمامی ابعاد نظام سیاسی مطابق با بیانات آیت‌الله خامنه‌ای تشریح و تبیین خواهد نمود.

پیشینه پژوهش

موضوع اصلی بسیاری از آثاری که مرتبط با موضوع مشروعیت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای نگارش شده، نوعاً تبیین نظریه مشروعیت دوگانه الهی - مردمی بوده است. کتاب *فلسفه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای* تألیف محسن مهاجرنیا (۱۳۹۷) ضمن استفاده از منابع متعدد و متنوع در ابعاد مختلف اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای و پاسخ به پرسش‌هایی اساسی در کتاب خود که از جمله نقاط قوت آن محسوب می‌شود، ولی محدودیت در ارائه مبانی زوایای گوناگون نظام سیاسی مخصوصاً مبحث مشروعیت ابعاد ثلاثه مزبور، نقطه ضعف آن به حساب می‌آید. همچنین سجاد رستمی‌پور (۱۳۹۷) در کتاب *اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای* که با رویکرد سه‌گانه؛ مرحله مبانی، مرحله ساختار و مرحله حرکت را در فصول مختلف مورد ارزیابی قرار داده، مشروعیت ابعاد مختلف نظام سیاسی به‌طور شایسته مورد بحث قرار نگرفته است. همچنین در این موضوع، مقالاتی مشابه با موضوع حاضر به رشته تحریر در آمده است. از جمله این موارد مقاله «مبانی منشأیت و مشروعیت حکومت اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» نوشته موسوی (۱۴۰۰) است که با وجود اثبات دیدگاه فقهی آیت‌الله خامنه‌ای در این مسئله که خداوند متعال یگانه را منبع حاکمیت اسلامی و عامل انحصاری مشروعیت حکومت اسلامی دانسته و درصدد تبیین دیدگاه فقهی ایشان در خصوص اینکه اراده و قبول مردم نیز شرط لازم تحقق حکومت اسلامی از نظر شارع است، لکن به صورت کلی تنها به اصل مدل مشروع در نظام سیاسی و نقش مردم در آن پرداخته

شده و جنبه‌های مهم دیگر که به نوعی زیرمجموعه نظام سیاسی هستند، مثل ساختار نظام سیاسی و شاخص‌های مشروعیت کارگزاران، در آن مغفول مانده است. مقاله «مسئله مشروعیت در نظریه مردم‌سالاری دینی آیت‌الله خامنه‌ای» از خرمشاد و امینی (۱۳۹۷) دخالت مردم را مرز میان نظامات دموکراتیک و غیردموکراتیک معرفی کرده و در آن متناظر به چهار بعد از ابعاد حکومت به نقش مردم در مشروعیت جامعه‌شناختی و مشروعیت فلسفی پرداخته شده است. با این وجود جای خالی مبحث مشروعیت در دیگر زمینه‌های ساختار نظام سیاسی احساس می‌شود. «خاستگاه و مشروعیت نظام سیاسی صالح در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» از مهاجرنیا و خضرا (۱۳۹۱) با استفاده از روش تفسیری هرمنوتیک قصدگرایی اسکینر و با کاوشی روشمند، به اثبات مشروعیت دوگانه الهی - مردمی حکومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته است؛ اما لازم بود در کنار آن، الزامات بسترسازانه فقه در مشروعیت‌دهی به حضور مردم در نظام سیاسی به‌طور مستدل و مستند مبتنی بر مبانی فکری مقام معظم رهبری نیز مطرح می‌گردد.

مقاله «تحول مفهوم مشروعیت در فقه سیاسی شیعه در ایران» از سید مهدی ساداتی‌نژاد (۱۳۸۸)، رویکردی متفاوت دارد که به سیر تحول مشروعیت از حاکم عادل، مشروطه و ولایت فقیه پرداخته و سیر تاریخی آن را به خوبی واکاوی نموده است. با این حال، عدم تعمیق نویسنده در مبانی فقهی مشروعیت در حوزه‌های مختلف دیگر نظام سیاسی، مخاطب را از توجه دادن به مستندات فقهی جواز فعالیت کنشگران سیاسی مخصوصاً قوای سه‌گانه در نظام سیاسی پسا ولایت فقیه باز داشته است. شیرخانی و ورکیانی (۱۳۹۶) امکانمندی فقه سیاسی شیعه برای ارائه الزامات شرعی مربوط به زندگی سیاسی مطلوب را با تأکید بر بیانات رهبر معظم انقلاب، در مقاله «فقه سیاسی و الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» مورد بررسی قرار داده‌اند که گذر از اجتهاد نقل‌محور به عقل‌محور حاصل آن می‌باشد. با این وجود بهتر بود ویژگی‌های مشروع کنشگران را در این عرصه مورد توجه قرار داده و به نقش عملکرد مشروع کارگزاران در وصول به این مفهوم توجه مناسبی می‌نمود. «ظرفیت‌های فقه سیاسی برای نظام‌سازی» نوشته اکبری (۱۳۹۱)، علاوه بر بیان ظرفیت‌های فقه سیاسی برای نظام‌سازی، راهکارهایی نظیر مفهوم‌شناسی، موضوع‌شناسی و استخراج قواعد فقه سیاسی را بیان نموده است. عدم التزام به بیانات مقام معظم رهبری در این راستا، یک خلأ ویژه است که با بررسی بیانات معظم‌له می‌توان پس از دسته‌بندی کردن حوزه‌های مختلف آن، به عرصه‌های مختلف نظام سیاسی مشروع پرداخت و مستندات فقهی آن را نیز مورد اشاره قرار داد.

برخلاف آثار یادشده، پژوهش حاضر دسته‌بندی مسنجمی از عرصه‌های مختلف نظام سیاسی را با توجه به مبانی فکری مقام معظم رهبری را بیان نموده که در کنار آن وجوه فقهی مشروعیت هر یک از این عرصه‌ها، تبیین می‌گردد. به بیان دیگر، در اندیشه مقام معظم رهبری، برای هر یک از مؤلفه‌های

نظام سیاسی، یک مبنای فکری خاص وجود دارد که در بیانات و سخنرانی‌های ایشان ارائه شده که در نوشتار حاضر بر این مبانی تأکید شده است. با بررسی و توجه به بیانات و سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای در عرصه نظام سیاسی مشروع، مؤلفه‌های نظام سیاسی به سه مؤلفه اصلی «مدل»، «ساختار» و «عملکرد» قابل تقسیم بوده و برای مشروعیت هر یک از این زوایا، دلایلی بر آمده از اندیشه مقام معظم رهبری وجود دارد.

اصطلاحات ضروری

- مشروعیت

واژه مشروعیت در اصل مصدر بوده (راغب اصفهانی، ۱۳۹۵: ۴۵۰) و به معنای «ما سوَّعَ الشَّرْعُ» (نجار، ۱۳۸۷: ۲، ۴۷۹)، یعنی آنچه که شرع تصویب کند (بستانی، ۱۳۷۶: ۸۲۵) بیان شده و لذا مشروع بودن حکومت را به مجاز بودن در حکمرانی معنا نموده‌اند (دهخدا، ۱۳۸۰: ۳۵۷). در فلسفه سیاسی منظور ما از مشروعیت «حقانیت» است (مصباح یزدی، ۱۳۹۴: ۱۲۳). از این رو مفهوم مشروعیت در اینجا به معنی باور عمومی اعضای یک جامعه مبنی بر اینکه قدرت دولت برای وضع و اجرای قوانین، قدرتی است به حق و مستوجب فرمان‌برداری (فیرحی، ۱۳۹۱: ۱۱).

بنابراین مفهوم مشروعیت اشاره به حقانیت و توجیه منطقی رفتارها و دستورات حاکم دارد و در مقابل آن، واژه غصب (Usurpation) است و در خصوص کسانی که کار می‌رود که به ناحق حکومتی را غصب کرده و بدون داشتن هیچ توجیهی، سعی در اطاعت مردم از خود دارند.

واضح است که مفهوم مشروعیت در ادبیات سیاسی غرب (Legitimacy) معانی مختلفی را به نمایش می‌گذارد و بسیاری از اندیشمندان غربی آن را به معنای مقبولیت تفسیر کرده‌اند و در واقع، بین مشروعیت و مقبولیت نوعی هم‌معنایی را قائل شده‌اند. این موضوع به دلیل رواج فرهنگ معاصر غرب و رویکرد آن به گفتمان امانیسم یا انسان‌گرایی است. با بررسی دقیق‌تر این رویکرد، می‌توان مشاهده کرد که یکی از مشکلات اصلی آن، نادیده گرفتن دو جنبه ابد و ازل انسان در برنامه‌ریزی و ساماندهی امور اجتماعی و سیاسی است.

- نظام سیاسی

نظام در لغت از ریشه «نظم» اشتقاق یافته و به معنی تألیف، تجمیع و قرین کردن چیزی به چیز دیگر است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ ق: ۱۲ / ۵۷۹). نظام سیاسی اسلامی در اصطلاح مجموعه‌ای به هم پیوسته از فعالیت‌های سیاسی است که شمار بزرگی از کارگزاران، متعهد بر انجام آن با هدف خاصی هستند. این

سیستم، متشکل از عناصری همبسته است که شامل نهادها و گروه‌های معینی است. این ویژگی سیستم سیاسی را عناصر ساختاری یا به‌طور کلی «ساختار نظام سیاسی اسلام» می‌نامند (فیرحی، ۱۳۹۱: ۱۵). رابرت دال «نظام» (system) را به هر مجموعه عناصری که به نحوی با یکدیگر در تعامل باشند تلقی نموده و «نظام سیاسی» را مجموعه‌ای از عناصری دانسته که با هم تعامل دارند و به صورت مجزا و جمعی بر افراد و مجتمع‌هایی که عناصر یا بخش‌های نظام را تشکیل می‌دهند و اعمال نفوذ می‌کنند، تعریف کرده است (رابرت دال، ۱۳۹۲: ۶۹). هرچند اکثر تعاریف مطرح در بین اندیشمندان غربی رویکردی تعامل‌گرایانه در تعریف نظام سیاسی ایجاد کرده‌اند، اما در این میان برخی از جامعه‌شناسان غربی مثل وبر با گفتمانی خشونت‌طلبانه، نظام سیاسی را یک نهاد سیاسی اجباری و دارای سازمانی مستمر و پیوسته دانسته است که استفاده از حق زور در مشروعیت اجرای دستورات مرتبط با آن قابل توجیه است (مایکل راش، ۱۳۹۰: ۲۰).

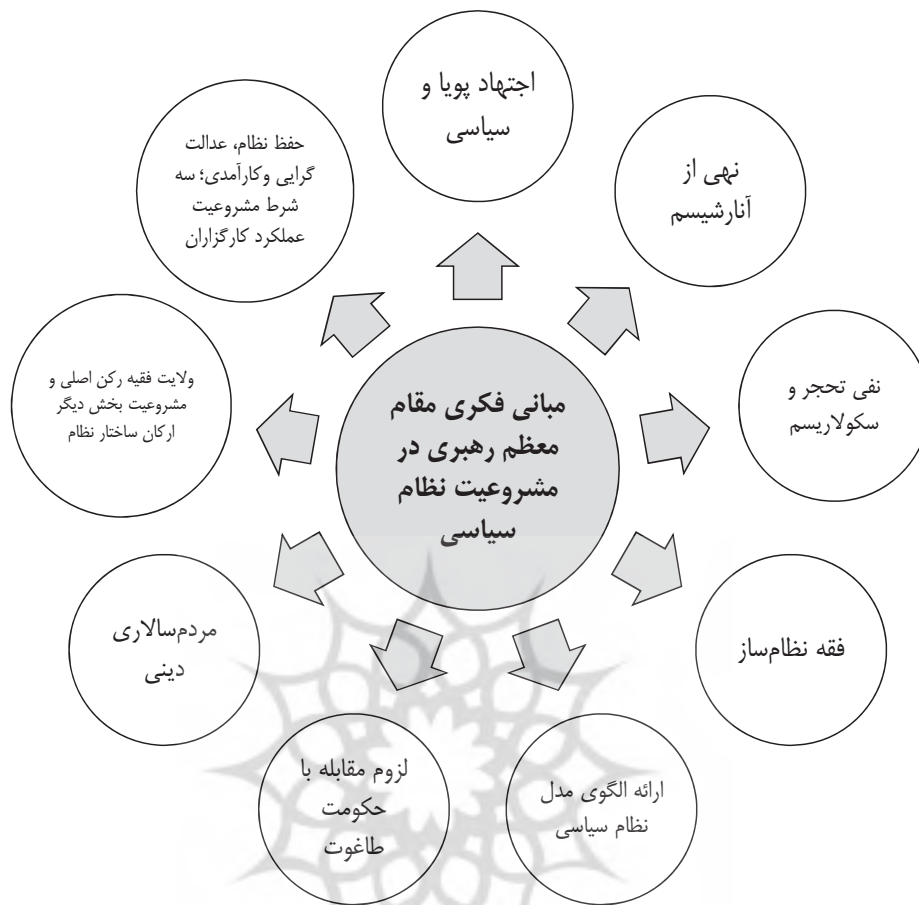
به‌طور کلی در اینجا مراد ما از نظام سیاسی، حکومت به معنای عام آن است که شامل همه قوا و نهادها و سازمان‌هایی است که از جنبه حقوقی قابلیت قرار گرفتن ذیل آن نظام را دارد که دارای قوانین و اهداف مشترک می‌باشند. در نتیجه مقصود از مؤلفه‌های نظام سیاسی، همان اجزای اصلی تشکیل‌دهنده ساختار حکومت اسلامی است که در عصر حاضر در نظام جمهوری اسلامی ایران تبلور یافته است.

مقدمه

مطابق با مبانی فکری مقام معظم رهبری، تشکیل نظام سیاسی از مهم‌ترین دستاوردهای عملی دانش فقه است که ذیل مسائل مستحدثه قلمداد می‌گردد. ایشان با بیان اینکه «سابقه فقه سیاسی در شیعه، سابقه عریقی است؛ لیکن یک چیز جدید است و آن، نظام‌سازی بر اساس این فقه است» (بیانات مورخ: ۱۳۹۰/۶/۱۷)، بر لزوم به‌کارگیری از دانش فقه در راستای حل مسائل مختلف نظام سیاسی تأکید می‌ورزد.

در این میان واکاوی و تشریح مؤلفه‌های مختلف نظام سیاسی مطابق با مبانی فکری ایشان در جنبه‌های مختلف، امری ضروری است که از طریق فحص و بررسی بیانات و سخنرانی‌های ایشان قابل اصطیاد است. با یک نگاه مبتکرانه، می‌توان اذعان داشت در مبانی فکری ایشان، مشروعیت همه مؤلفه‌های نظام سیاسی در سه حوزه مدل، ساختار و عملکرد کارگزاران قابل تجمیع بوده و در ذیل این سه قالب قابل طرح است. با این وجود استدلال بر مشروعیت هر یک، برآمده از منابع اربعه و بر حسب نگاه جامع‌نگر مقام معظم رهبری به ظرفیت‌های دانش فقه سیاسی است.

الف) مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه‌های مختلف نظام سیاسی

شکل ۱. عناوین کلی مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه‌های اصلی نظام سیاسی

۱. مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه مدل نظام سیاسی مشروع

مطابق با مبانی برخی اندیشمندان سیاسی مسلمان، در ظرفیت فقه و نظریه‌پردازی آن در حوزه سیاسی و اجتماعی، مناقشات مبنایی وارد است؛ لذا این دسته از اندیشمندان در داشتن چنین امکانی برای ورود دانش فقه در راستای ارائه مدل یا همان ایجاد نظام سیاسی خدشه وارد ساخته‌اند. با این حال بر اساس مبانی فکری آیت‌الله خامنه‌ای، این رویکردها کاملاً قابل نقد و بدون استناد به منابع دینی است.

یک. اجتهاد پویا و سیاسی

بر مبنای اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری، مجتهد باید برای تبیین زوایای مشروعیت چارچوب‌های نظام سیاسی تلاش بی‌وقفه‌ای داشته باشد. «حکومت در نظر مجتهد واقعی، فلسفه عملی تمامی فقه در تمامی زوایای زندگی بشریت است. حکومت، نشان‌دهنده جنبه عملی فقه در برخورد با تمامی معضلات

اجتماعی و سیاسی و نظامی و فرهنگی است» (بیانات مورخ: ۱۳۶۸/۹/۰۷). از این رو مجتهد چه در یک مسئله جزئی مثل ماء الحما و چه در مسائل کلان، باید یک نگاه اجتماعی و سیاسی را در روش اجتهاد خویش ملحوظ بدارد (۱۳۷۰/۶/۳۱). آیت‌الله خامنه‌ای با استدلال بر منابع گوناگون فقهی، بر وجوب احتراز از دیدگاه‌های آنارشیستی و مقابله با فقه سکولار تأکید داشته و در همین راستا، بر مقوله اجتهاد پویا اصرار می‌ورزد.

الف) نهی از تفکر آنارشیسم

جنبش آنارشیسم دارای رویکردی است که مرجعیت و قدرت سیاسی در هر شکلی را ناپسند دانسته است (بیات، ۱۳۸۱: ۱۸). این در حالی است که علاوه بر سیره معصومین مبنی بر اهتمام بر تشکیل حکومت، به حکم عقل و روایاتی نظیر خطبه چهلیم نهج‌البلاغه که می‌فرماید: «لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ أَوْ فَاجِرٍ»، این مسئله از ریشه منتفی می‌باشد. موافق با تحلیل بیانات مقام معظم رهبری، این اندیشه با مبانی اسلامی در تضاد بوده و از سوی ایشان، حکم به وجوب دوری از آن داده شده است؛ زیرا منجر به انجام افعال غیرشرعی و حرامی می‌شود که هیچ پایه و اساس مبنایی در آن وجود ندارد (بیانات، ۱۳۶۹/۱/۶). به عبارت دیگر اگر در جامعه‌ای، ضمانتی برای اجرای قوانین حکومتی وجود نداشته باشد، علاوه بر ایجاد هرج و مرج، تضییع حقوق افراد و مصالح جامعه امری قطعی است. پس در نتیجه نه تنها از منظر عقل، بلکه از نگاه شریعت اسلام نیز عدم وجود حکومت به هیچ وجه پذیرفته نیست.

ب) نفی تحجر و سکولاریسم

یکی از ملزومات فکری مقام معظم رهبری در ایجاد مشروعیت برای نظام سیاسی، دوری از تحجر و تفکرات سکولاریستی می‌باشد. از سویی فردمحور بودن پایه‌های ابواب فقه، یکی از دلایل اصلی فقه‌های متحجر در عدم امکان نظریه‌پردازی فقه در باب مشروعیت نظام سیاسی است. آنان بر پایه استناد به فقدان دغدغه سیاسی فقه‌های قدیم، در تبویب‌بندی فقه، به عدم وجود چنین ظرفیتی برای فقه تمسک ورزیده‌اند. تردید این گروه از علما درباره توانایی علم فقه در حل مسائل جدید سیاسی، ناشی از عدم توجه آنها به سیره ائمه در ایجاد نظام سیاسی و همچنین حکم عقلانی اهمیت تشکیل حکومت برای اجرای کامل احکام اجتماعی دین است. ضمن آنکه چنین ظرفیتی هیچ‌گاه برای نظریه‌پردازی فقه و دخالت در عرصه‌های حکومتی میسر نبوده است. مقام معظم رهبری با استناد به کتاب روایی *تحف العقول* که قبل از قرن سوم و چهارم تدوین شده و سیاسات را یکی از اقسام معاملات دانسته است، ادعای عدم توجه قدما به مسائل سیاسی را رد نموده و چنین نتیجه می‌گیرد: «فقه سیاسی در شیعه، سابقه‌اش از اول تدوین فقه است». از دید ایشان:

[حتی زمانی که] نوبت به عصر تدوین فقه استدلالی می‌رسد - دوران شیخ مفید و بعد از ایشان - باز انسان مشاهده می‌کند که فقه سیاسی در آنجا وجود دارد؛ در ابواب مختلف، آن چیزهایی که مربوط به احکام سیاست و اداره جامعه است، در اینها هست. بنابراین سابقه فقه سیاسی در شیعه، سابقه عریقی است (بیانات: ۱۳۹۰/۶/۱۷).

دو. فقه نظام‌ساز

الف) ارائه الگوی مدل نظام سیاسی مشروع

مقام معظم رهبری با به‌کارگیری اصطلاح «فقه اداره نظام»، بر حسب ضرورت عقلی، اولین وظیفه فقه را ناظر به اداره نظام و کشور می‌داند (بیانات: ۱۳۷۰/۶/۳۱). از این رو بیان می‌دارد:

با پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل جمهوری اسلامی، در واقع حکومت فقه و نظامی بر پایه فقه شکل گرفت (بیانات: ۱۳۸۹/۷/۲۹).

بنابراین دانش فقه برای اولین بار توانست در مقام تلفیق نظر و عمل، نظام‌سازی کند. به گفته ایشان:

این را امام بزرگوار ما انجام داد. اول کسی که در مقام نظر و عمل - توأمان - یک نظام ایجاد کرد، امام بزرگوار ما بود (خامنه‌ای، ۱۳۹۴: ۳۰).

در نتیجه حاصل این رویداد، ارائه الگوی نظام سیاسی کاملاً مشروعی از سوی فقه بود که باعث مشروعیت بخشی به نظام شد. مشروعیت این نظام به تفکر اسلامی و به استواری بر پایه اسلام است؛ مشروعیت مجلس و رهبری هم بر همین اساس است (بیانات: ۱۳۸۲/۳/۷).

آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به جاودانگی و ماهیت اجتماعی احکام دین اسلام (بیانات: ۱۳۷۳/۱۲/۳) و روایاتی نظیر خطبه سوم نهج‌البلاغه که مقابله با ظلم را عهده‌ای از سوی خدا با علما و تکلیف آنان دانسته (۱۳۹۷/۷/۲۵)، تشکیل حکومت از سوی فقها را تمسک به سیره پیامبر دانسته: «امام درست همان راهی را پیمود که رسول معظم پیموده بود» (بیانات: ۱۳۸۷/۹/۲۷)، و لذا گره خوردن دستیابی کامل سعادت بشر با تشکیل حکومت دینی (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: ۱۸) را که ذیل قاعده عقلی مقدمه واجب مطرح می‌شود، امری ضروری شمرده است. این مبانی فکری ایشان، یکی از مبانی اصولی در مشروعیت نظام سیاسی محسوب می‌گردد.

ب) لزوم مقابله با حکومت طاغوت

در اندیشه سیاسی رهبر معظم انقلاب اسلامی، تأکید ویژه‌ای بر زدودن موانع موجود در راه ایجاد نظام سیاسی مشاهده می‌گردد. بزرگ‌ترین مانع موجود، حکومت طاغوت است که با تمسک به سیره عقلا

توجیه شرعی یافته و در بیانات ایشان به آن اشاره واضحی شده است:

باید با عوامل و عناصری که ضد انسانیت و ضد سعادت انسان حرکت می‌کنند، و حیانتشان وابسته به آن است، مبارزه کرد (بیانات: ۱۳۷۷/۳/۲۳).

بر همین اساس در مبانی فکری ایشان، دلایل متعددی یافت می‌شود که وجوب مقابله با طاغوت را به امری واجب مبذل می‌سازد. ایشان در یکی از سخنرانی‌های پیش از انقلاب اسلامی، با استناد به آیه ۳۱ سوره توبه و آیه ۱۲۱ سوره انعام که می‌فرماید: «و اگر از شیطان‌ها اطاعت کنید، بی‌گمان مشرک خواهید بود» به تبیین علل وجوب مقابله با طاغوت می‌پردازد. و در جای دیگر معتقد است:

هر قدرتی که در مقابل قدرت خدا و قدرت نماینده خدا بایستد، قدرت طاغوتی است و تحمل کردن او و پذیرفتن او و قبول کردن او، قبول کردن شرک است (خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۱۷۳).

همچنین آیات ۵۹ و ۶۰ سوره نساء مبنی بر دستور قرآن به تکفیر طاغوت، از جمله منابع ایشان در این مبنا بوده است (خامنه‌ای، ۱۳۸۴: ۹۴ - ۹۲).

از سویی روایات وجوب جهاد، مواجهه با طاغوت را به امری لازم و ضروری در مبانی فکری ایشان تبدیل نموده است: «یکی دیگر از فرهنگ‌های انقلاب، عبارت بود از جهاد، تلاش و مبارزه» (بیانات: ۱۳۷۳/۶/۲۱).

مشروعیت مقابله با طاغوت از طریق استدلال به برخی قواعد فقه نیز امکان‌پذیر است که برخی از آنها مبنای بیانات مقام معظم رهبری می‌باشند. به‌عنوان مثال، وابستگی رژیم پهلوی به ارتش آمریکا و اجرای قانون کاپیتولاسیون که تسلط کفار بر مومنین را در پی داشت، اصل «عزت مسلمین» و قاعده «نفی سیل» را خدشه‌دار ساخته بود که مطابق با مبانی فکری ایشان همین امر، مبارزه با طاغوت را به یک تکلیف شرعی تبدیل کرده بود (خامنه‌ای، ۱۳۹۵: ۵). برخی قواعد دیگر فقه سیاسی که در بیانات ایشان به آن اشاره شده، مانند نفی ظلم، نفی استکبار و نفی استبداد، حتی استبداد حکومت‌هایی که در کشورهای خودشان نسبت به مردم ظلم می‌کنند، از مستندات ایشان بر این مسئله است (بیانات: ۱۳۹۴/۶/۱۲).

ج) مردم‌سالاری دینی

مشروعیت‌بخشی به نقش مردم در تحقق مدل نظام سیاسی یکی از پایه‌ای‌ترین مبانی فکری مقام معظم رهبری است که در ذیل مشروعیت نظام سیاسی باید به آن توجه ویژه‌ای نمود؛ متناسب با این مبانی

فکری آیت‌الله خامنه‌ای: «در اسلام مردم یک رکن مشروعیت‌اند» (بیانات: ۱۳۸۲/۹/۲۶). از این رو مشروعیت نقش مردم در نظام سیاسی ذیل قاعده «قرارداد اجتماعی» که از مبانی غربی گرفته شده، قرار نمی‌گیرد، بلکه اصطلاح «تعهد اسلامی» است که در اندیشه سیاسی ایشان مشروعیت‌ساز فعالیت سیاسی مردم بوده و نه کنشگری ایشان را مجاز، بلکه شرعاً واجب می‌سازد (بیانات: ۱۳۸۳/۳/۱۴). بازگشت این مبانی مقام معظم رهبری به کلام حضرت امیر است که فرمود: «ایها الناس ان لی علیکم حقاً ولکم علی حق؛ ای مردم! مرا بر شما حقی است و شما را بر من حقی» (نهج‌البلاغه، خ ۳۴) و نیز کلام: «قد جعل الله علیکم حقاً بولایه امرکم ولکم علی من الحق مثل الذي لی علیکم» (نهج‌البلاغه، خ ۲۰۷). این مسئله در سیره حکمرانی نبوی در اخذ بیعت از مردم (بیانات: ۱۳۷۴/۱۱/۲۰) و سیره عملی امیرالمومنین که یک عقد قرارداد دوجانبه یا بیعت با مردم ایجاد کرده‌اند قابل اثبات است. به گفته ایشان:

بیعت در نظام اسلامی یک شرط برای حقانیت زمامداری زمامدار است. اگر یک زمامداری بود که مردم با او بیعت نکردند، یعنی آن را قبول نکردند، آن زمامدار خانه‌نشین خواهد شد و مشروعیت ولایت و حکومت به بیعت مردم وابسته است (بیانات: ۱۳۶۶/۳/۲۳).

مقام معظم رهبری با استناد به آیه ۳۸ سوره شوری بر آن است که مردم‌سالاری اسلامی، متّخذ از متن اسلام و متن قرآن است (بیانات: ۱۳۹۷/۴/۲۵). به همین منظور در منظومه فکری ایشان، «مردم‌سالاری دینی» همان معنایی با مفهوم بیعت و تعهد اسلامی را دارد که بر اساس قاعده اوفوا بالعقود قرار گرفته و نقش‌آفرینی مردم را اهمیتی دوچندان می‌بخشد:

امام از اول اعلام کرد که مردم باید نظر بدهند؛ چه در اصل انتخاب جمهوری اسلامی، چه در تدوین قانون اساسی (بیانات: ۱۳۸۹/۱۱/۱۵).

از آنجایی که عمومیت و اطلاق این قاعده، هر قراردادی را شامل می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۲۴۹)، مشارکت سیاسی بر اساس فتوای مقام معظم رهبری از واجبات دینی شمرده شده است:

حضور در انتخابات و شرکت در رأی دادن یک حکم شرعی است؛ صرفاً یک وظیفه ملّی و انقلابی نیست؛ وظیفه شرعی است (بیانات: ۱۳۹۸/۱۱/۲۹).

بر این اساس، مطابق با مبانی فکری آیت‌الله خامنه‌ای، نقش مردم در نظام سیاسی اسلام یک پایه مشروعیت حکومت است و در قالب مفهوم بیعت و تعهد اسلامی قرار دارد که در ادبیات سیاسی ایشان به مردم‌سالاری دینی تعبیر می‌شود. مردم در نگاه ایشان بر اساس قاعده وفای به عقد، این قرارداد دوسویه

را میان خود و حکومت بسته و نظام سیاسی اسلام را پایه‌ریزی می‌کنند. پس علاوه بر جواز و مشروعیت نقش مردم، این نقش‌آفرینی امری واجب قلمداد گردیده است.

۲. مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه ساختار نظام سیاسی مشروع

مجموعه نهادها و مراکزی که قدرت سیاسی را در دست دارند و یک کلیت واحد را به وجود می‌آورند، ساختار سیاسی نامیده می‌شوند. این کلیت متأثر از تمامی خصلت‌ها و ویژگی‌هایی است که به جامعه مربوطه هویت می‌بخشند (نقیب‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۷۹). از سویی با توجه به آنکه اسلام شکل خاصی برای حکومت تعیین نکرده تا بر اساس نیازهای خود آن را تعیین کند، همچنین از باب مقدمه واجب و بر مبنای اجتهاد به مثابه روش، نظریه‌ای ارائه داده که مفاد آن همان اصل ۵۷ قانون اساسی است که ساختار نظام جمهوری اسلامی ایران را بر اساس اندیشه سیاسی ولایت فقیه سامان بخشیده است. اجزای اصلی این ساختار پس از مقام ولایت فقیه قوای سه‌گانه مجریه، مقننه و قضائیه را در بر می‌گیرد.

یک. ولایت فقیه رکن اصلی ساختار نظام سیاسی

ولایت فقیه از نگاه مقام معظم رهبری در لغت: همان حکومت انسان دین‌شناس (خامنه‌ای، ۱۳۹۹: ۱۶۷) و در اصطلاح و استعمال اسلامی حکومتی است که در آن اقتدار حاکمیت هست، ولی خودخواهی سلطنت نیست (بیانات: ۱۳۷۶/۱/۱۶). منشأ این رکن مهم در ساختار نظام سیاسی اسلام، برآمده از منابع مختلفی می‌باشد. رهبر معظم انقلاب، با تصریح بر اینکه ولایت فقیه اعتقادی است منطبق با قرآن (بیانات: ۱۳۶۶/۱۱/۱۶)، به مفاد برخی آیات قرآن کریم نظیر آیه ۵۸ سوره نساء (بیانات: ۱۳۶۲/۲/۳۰)، و آیه ۳۹ سوره احزاب، همچنین آیه ۱۴۶ سوره آل عمران (بیانات: ۱۳۷۲/۶/۴) در مشروعیت این رکن مهم نظام سیاسی استناد نموده است. ایشان با تأکید بر روایت «الفقهاء حصون الاسلام» ضمن آنکه فقها را مکلف به حفظ اسلام دانسته، و بر اساس روایت «منزلة الفقیه فی هذا الوقت، کمزلة الانبیاء فی بنی اسرائیل» چنین نتیجه می‌گیرد:

ما از عموم «منزله» می‌فهمیم آنچه را که برای حضرت موسی در امر حکومت و ولایت بر مردم بوده، برای فقها هم می‌باشد (خامنه‌ای، ۱۳۸۴: ۳۸).

آیت‌الله خامنه‌ای برای اثبات مشروعیت این مبنای فکری خویش، بر قاعده عقلی عدالت و نفی ظلم نیز استدلال کرده و چنین بیان داشته است:

از آنجا که دین حنیف اسلام که آخرین دین آسمانی است و تا روز قیامت استمرار دارد

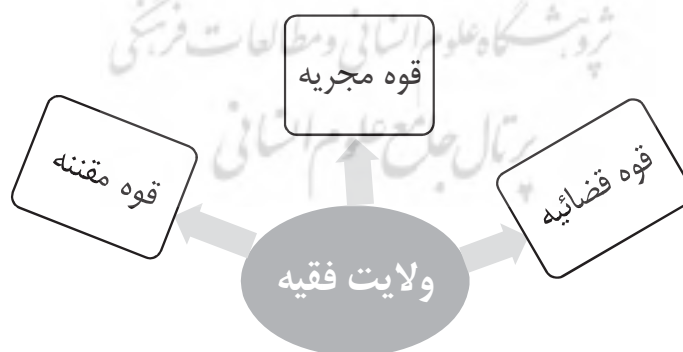
و دین حکومت و اداره امور جامعه است، لذا همه طبقات جامعه اسلامی ناگزیر از داشتن ولی امر و حاکم و رهبر هستند تا امت اسلامی را از شر دشمنان اسلام و مسلمین حفظ نماید، و از نظام جامعه اسلامی پاسداری نموده و عدالت را در آن برقرار و از ظلم و تعدی قوی بر ضعیف جلوگیری نماید (خامنه‌ای، ۱۳۸۳: ۱ / ۳۳).

آیه نهم سوره زمر «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»، این نتیجه را برای ایشان به دست می‌آورد که با استدلالی مرکب از عقل و نقل، می‌توان اصل ولایت فقیه را مورد قبول همه دانست؛ چراکه تنها کسی می‌تواند برای حاکم جامعه اسلامی و مجری احکام الهی باشد که دارای فهم دینی باشد (بیانات: ۲۹ / ۲ / ۱۳۶۵).

ایشان همچنین بر مبنای ادعای اجماع بر مشروعیت زعامت ولایت فقیه، که از سوی فقهای زیادی مطرح شده است (محقق اردبیلی، ۱۴۱۴ ق، ۸، ۱۶۰؛ نراقی، ۱۴۰۸ ق: ۵۳۶؛ کرکی، ۱۴۰۹ ق: ۱، ۱۴۲؛ نجفی، ۱۳۶۲: ۴۲۲)، ولایت فقیه را از نظر کلی، مورد اتفاق تمام مسلمانان بیان کرده (بیانات: ۱۶ / ۱۱ / ۱۳۶۶) و جزو مسلمانات فقه شیعه (بیانات: ۱۴ / ۳ / ۱۳۷۸) و واضحات فقه اسلام می‌داند (بیانات: ۴ / ۱۱ / ۱۳۷۸).

دو. ولایت فقیه عامل مشروعیت دیگر ارکان نظام

در ساختار جمهوری اسلامی ایران، ولایت فقیه مشروعیت خود را مستقیماً از منابع وحی دریافت می‌کند و در رأس همه امور است (بیانات: ۴ / ۱۲ / ۱۳۷۷). بر همین مبنای، در نظام سیاسی جمهوری اسلامی، ولی فقیه مطابق با اصل ۵۷ قانون اساسی سه قوه مجریه، مقننه و قضائیه را زیر نظر داشته و از سه راه تأیید، تنفیذ و تنصیب، مشروعیت می‌بخشد. در ادامه مستندات این امر در هر قوه تبیین می‌گردد.

شکل ۲. محوریت ولایت فقیه در مشروعیت ارکان اصلی مؤلفه ساختار نظام سیاسی

الف) قوه مجریه

مراد از دولت یا قوه مجریه مجموعه‌ای از افراد و نهادهاست که قوانین فائده در یک جامعه را وضع، و با پشتوانه قدرت برتری که در اختیار دارند، اجرا می‌کنند (آستین رنی، ۱۳۷۴: ۱۳). مشروعیت این رکن در

نظام جمهوری اسلامی با صدور حکم تنفیذ (Validation) از سوی ولی فقیه تحقق می‌یابد. شهید ثانی با به‌کارگیری قاعده مصلحت، اذن فقیه در کلیه اموری که به مصالح عمومی مسلمین مرتبط است را واجب و از امور ضروری برشمرده است (شهید ثانی، ۱۴۱۳ ق: ۱۰۷).

بنابراین اگر رئیس‌جمهور از این تأییدیه ولی فقیه برخوردار نباشد، غیر مشروع بوده و در زمره طاغوت قرار دارد (امام خمینی، ۱۳۹۲: ۱۰، ۲۲۱). به استناد شواهد مطرح‌شده، حکومت از آن فقیه است و کسی غیر از او نمی‌تواند در امور سیاسی و اجتماعی دخالت کند، مگر آنکه ولی فقیه صلاح بداند و به او اجازه دهد. از این‌رو فقها بر این باورند که اگر کسی بخواهد در شئون حکومت و ولایت تصرف کند، باید مأذون از سوی ولی فقیه باشد و عمل وی مورد تنفیذ رهبری حکومت اسلامی قرار گیرد (مظاهری، ۱۳۷۸: ۶۹). به این ترتیب رئیس دولت و بالتبع اعضای کابینه وی، مشروعیت اعمال قدرت خود را تنها از طریق تنفیذ حکمی که توسط ولی فقیه صورت می‌پذیرد به دست می‌آورند، که موافق با مبانی فکری مقام معظم رهبری، این امر در روند قانون اساسی صورت می‌پذیرد و مشروعیت دولت توجیه می‌گردد:

هر دولتی که در چهارچوب قانون اساسی بر سر کار بیاید، دولت قانونی است، دولت مشروع است (بیانات: ۱۳۹۴/۱/۰۱).

لذا از نظر ایشان:

دیگر مهم نیست که چقدر و چه نسبتی از آحاد رأی‌دهندگان به این رئیس‌جمهور یا آن رئیس‌جمهور رأی دادند؛ تعداد کاهش و افزایش آراء به محبوبیت ارتباط پیدا می‌کند، اما به مشروعیت و قانونیت ارتباطی ندارد (بیانات: ۱۳۹۴/۱/۰۱).

به بیان دیگر مطابق با ادله ولایت فقیه، مشروعیت‌بخشی به فعالیت سیاسی هر کارگزار، از اختیارات معصومین می‌باشد که در زمان غیبت، تنها توسط ولایت فقیه امکان‌پذیر می‌گردد. با این حساب، رئیس دولت پس از دریافت تنفیذ از سوی ولی فقیه، مهم‌ترین رکن اجرایی کشور و زیرمجموعه‌ای از عوامل اجرایی ولایت فقیه، محسوب می‌گردد.

ب) قوه مقننه

یکی از ارکان اصلی که ذیل مؤلفه ساختار نظام سیاسی قرار دارد قوه مقننه است که در عمل، مشروعیت آن با تأیید غیرمستقیم ولی فقیه از طریق شورای نگهبان، محقق گردیده و پس از آن، نمایندگان مجلس، می‌توانند در قالب بازوان مشورتی ولی فقیه نسبت به امر تقنین و نظارت، اقدام کنند. مشروعیت فعالیت‌های این قوه نیز با اطلاق‌گیری از آیات مشورت (آل عمران / ۱۵۹؛ شوری / ۳۸) و سیره نبوی که

به وفور با اصحاب خود مشورت می‌نمود قابل بیان است. پیامبر موقع اعزام حضرت علی به یمن نیز ایشان را توصیه فرمود که مشورت کن تا پیشمان نشوی (عاملی، ۱۴۰۳ ق: ۵ / ۲۱۶).

در بیان حکمت عملی این مسئله، علاوه بر قاعده عقلی مرتبط با تضارب آرا و کاهش خطای تصمیم‌گیری که سیره عقلا است و در روایات هم به آن اشاره شده: «کسی که از افکار دیگران استفاده کند، موارد خطا را می‌شناسد» (کلینی، ۱۴۰۸: ۸ / ۲۲)، می‌توان به این مسئله نیز اشاره کرد که عادتاً انجام وظایف این نهاد برای ولی فقیه به تنهایی امکان‌پذیر نیست. لذا منطبق با قاعده «میسور» می‌توان با «روش پلکانی» یا «اصل تنزل تدریجی»، امر قانون‌گذاری و تصویب آن را به دیگری واگذار کرد. این مسئله در مبانی فکری مقام معظم رهبری بدین بیان، مورد اشاره قرار گرفته است: «مشروعیت قوانین، به انطباق با اسلام و مسئله رهبری است» (بیانات: ۱۳۸۵/۳/۱۴). مرحوم نائینی نیز در کتاب *تنبيه الامه* بر همین مسئله، تأکیدات فراوانی نموده و بیان می‌کند: «رأی نمایندگان ملت تنها با نظر فقیه اعتبار پیدا می‌کند» (نائینی، ۱۳۸۲: ۱۳۷).

ج) قوه قضائیه

نهاد مهم دیگری که در نظام سیاسی جمهوری اسلامی است، قوه قضائیه است که مشروعیت این رکن نظام سیاسی با تنصیب رئیس آن توسط ولی فقیه ثابت می‌شود. برخی اندیشمندان با استناد به برخی دلایل عقلی، اقدامات قضائی مجتهدان و افرادی که از طرف آنان دارای اجازه باشند را به منظور جلوگیری از تعطیلی احکام شرعی، مشروع دانسته و بر همه مکلفان واجب و فرض دانسته‌اند که ولی فقیه را در تحقق این هدف نصرت نمایند (کاشف الغطاء، ۱۴۴۲ ق: ۴ / ۴۳۰). از سویی اصل ۱۵۶ قانون اساسی که مستند به روایات وجوب اجرای عدالت است، فعالیت چنین رکنی در ساختار نظام سیاسی را مشروعیت می‌بخشد. در بند پنجم این قانون به لزوم پیشگیری از وقوع جرم اشاره شده که مطابق با روایات امر به معروف و نهی از منکر، مشروعیت وجود این قوه را در راستای تحقق اهداف نظام اسلامی، دوچندان می‌سازد. قرآن کریم نیز یکی از وظایف اصلی حکومت دینی را اجرای امر به معروف و نهی از منکر می‌داند (حج / ۴۱).

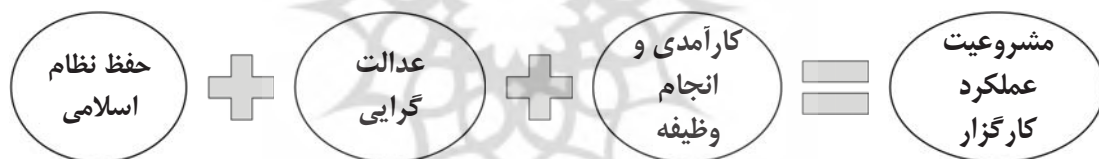
آیت‌الله خامنه‌ای با به‌کارگیری آیاتی نظیر آیه ۴۲ سوره مائده و آیه ۱۵۲ سوره انعام، اجرای عدالت را وظیفه این قوه دانسته (بیانات: ۱۴۰۳/۴/۲) و در تبیین رابطه عدالت با مشروعیت، تأکید می‌کند:

اگر ما دنبال عدالت نباشیم، حقیقتاً من که اینجا نشسته‌ام، وجود نامشروع خواهد بود؛ یعنی هرچه اختیار دارم و هرچه تصرف کنم، تصرف نامشروع خواهد بود؛ دیگران هم همین‌طور (بیانات: ۱۳۸۲/۶/۵).

همچنین با بهره‌مندی از روایات وجوب رد مظالم توسط فقها (کلینی، ۱۴۰۸: ۵ / ۵۶)، و سیره حضرت امیر که در موارد بسیاری، تعدادی از یاران مورد اعتماد خویش را برای مناصب قضائی به شهرهای مختلف اعزام نمود، می‌توان بر مشروعیت این رکن نظام سیاسی استدلال نمود. به‌عنوان مثال حضرت «عمرو بن حزم» و «معاذ بن جبل» را برای رتق و فتق امور سیاسی و قضائی یمین تعیین نمود. و «عدی بن حاتم» را به همین منظور به منطقه «طی» اعزام فرمود (جعفریان، ۱۳۷۷: ۳ / ۱۰۴). مقام معظم رهبری با استناد به همین سیره بیان می‌دارد:

مبارزه با فساد، یکی از پایه‌های اصلی حکومت و نظام اسلامی است؛ این روش امیرالمؤمنین است (خامنه‌ای، ۱۳۹۶: ۱۰۱).

ب) مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه عملکرد کارگزاران نظام سیاسی مشروع مطابق با بررسی‌های صورت‌پذیرفته در بیانات مقام معظم رهبری، حرکت در مسیر قانون، مقابله عملی با فساد و نیز کارآمدی، سه ضابطه مبنایی برای مشروعیت عملکرد یک کارگزار در نظام سیاسی بوده که همه ضوابط دیگر، با آن هم‌راستا و قابل تبیین می‌باشند.

شکل ۳. لوازم اصلی مشروعیت کارگزار نظام مطابق با مبانی فکری سیاسی مقام معظم رهبری

حقیقت امر آن است که کارگزار نظام سیاسی اگر قصد کنشگری در نظام اسلامی دارد، لازم است ضوابطی که ریشه در مبانی فکری مقام معظم رهبری دارد را در خود نه‌ایند سازد تا فعالیت‌های وی که برآمده از اجازه ایشان است، مشروعیت داشته باشد. لذا مطابق با مبانی فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی، در صورت تخطی از این ضوابط، فعالیت در آن ساختار برای کارگزار نظام سیاسی اسلامی توجیهی ندارد. بازگشت این مسئله مطابق با بیانات مقام معظم رهبری چنین است: «حکم ولایت، با همه شعب و شاخه‌هایی که از آن متشعب است، رفته روی این عناوین، نه روی اشخاص» (بیانات: ۱۳۸۳/۶/۳۱). در نتیجه: «تا وقتی که این عناوین، محفوظ و موجودند، این مشروعیت وجود دارد. وقتی این عناوین زایل شدند، چه از شخص رهبری و چه از بقیه مسئولان در بخش‌های مختلف، آن مشروعیت هم زایل خواهد شد» (همان).

۱. حفظ نظام اسلامی

همه فقها بر این مسئله اتفاق نظر دارند که حفظ نظام (یا همان تداوم دولت اسلامی)، از اهم واجبات الهی است و فقیهی سراغ نداریم که این موضوع را لازم و واجب نداند (شریعتی، ۱۳۹۳: ۲۵۵). مقام معظم رهبری در این خصوص به‌طور ویژه تأکید می‌ورزد: «حفظ اسلام، حفظ نظام اسلامی هم یکی از واجبات فقهی است، یکی از تکالیف شرعی است» (بیانات مورخ: ۱۳۷۴/۶/۲۰).

لازم به ذکر است مهم‌ترین شرطی که در مبانی فکری مقام معظم رهبری پیوست این واجب سیاسی شمرده می‌شود و مشروعیت تصاحب منصب سیاسی برای کارگزار نظام اسلامی و استمرار آن را ضمانت می‌کند، پایداری بر اصول انقلاب اسلامی و عمل به قوانین نظام است. مبانی ایشان در تأکید بر این ضابطه، در متن تمام احکام تنفیذ ریاست‌جمهوری به وضوح قابل مشاهده است:

تنفیذ اینجانب تا هر زمان که مشی همیشگی ایشان در پیمودن صراط مستقیم اسلام و انقلاب برقرار باشد، ادامه خواهد داشت (حکم تنفیذ ریاست دولت چهاردهم).

این مسئله از آن جهت قابل اهمیت است که اگر شخصی ملتزم به رعایت اصول انقلاب و اسلام نباشد، اساساً منافع و مقاصد شخصی خود را دنبال خواهد کرد و با ضمن ایجاد هرج و مرج که امری حرام شمرده می‌شود، قاعده حفظ نظام اسلامی را که یک قاعده مهم و برآمده از مبانی فکری مقام معظم رهبری است به چالش می‌کشد. در همین راستا روایتی از امام رضا (ع) وجود دارد که به همین مفهوم اشعار دارد:

اگر امر [حکومت اسلامی] ضمانت اجرایی نداشته باشد، ممکن است هر کسی برای رسیدن به منفعت و لذت و خوشی، امور دیگران را فاسد کند و به دیگران ضرر بزند (ابن بابویه، ۱۳۷۸ ق: ۲، ۱۰۱).

مطابق با روایت مذکور، حرمت ایجاد هرج و مرج در نظام اسلامی بر اساس قاعده لاضرر، امری نامعتبر و غیرمشروع تلقی شده است.

مقام معظم رهبری مبتنی بر سیره عقلا و جلوگیری از اختلال نظام، حتی عمل به قانون معیوب را هم واجب دانسته (بیانات: ۱۳۹۷/۶/۶) و بر همین اساس با بیان اینکه حتی ولی فقیه که مبدأ مشروعیت نظام است باید به قانون مقید باشد، به کارگزار نظام اسلامی هشدار می‌دهد که اگر نسبت به آرمان‌ها، و قوانین اسلامی از لحاظ نظری یا عملی، بی‌قید شود، از مشروعیت می‌افتد و دیگر اطاعت او بر کسی واجب نیست، بلکه جایز نیست (بیانات: ۱۳۸۵/۳/۱۴).

۲. عدالت‌گرایی

مطابق با سیره حکمرانی امام علی علیه السلام، مقابله با فساد و تبعیض توسط کارگزار نظام اسلامی، امری ضروری بوده و عدم رعایت آن استحقاق مشروعیت را از وی سلب می‌نماید. همچنان که وقتی یکی از زنان آن دوران که سوده نام داشت، وقتی برای شکایت از فساد حاکم شهر خود، خدمت آن حضرت رسید، ایشان بلافاصله با ارسال نامه‌ای، وی را عزل کرد (مجلسی، ۱۳۶۳: ۴ / ۱۴۴). آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص ضمن بیان اینکه اگر مدیری خدای نخواستۀ فاسد شد، دیگر نمی‌تواند به مردم خدمت کند (بیانات: ۱۳۸۲/۱/۱)، به نسبت دینی عدالت و مشروعیت کارگزار نظام اسلامی اشاره کرده و بیان می‌دارد مشروعیت من و شما وابسته به مبارزه با فساد، تبعیض و نیز عدالت‌خواهی است. این پایه مشروعیت ماست (۱۳۸۹/۴/۷). امیرالمومنین در نهی از تبعیض، به کارگزاران خود چنین تأکید فرموده است: فقیری گرسنه نماند، مگر آنکه توانگری، حق او را خورده باشد (نهج‌البلاغه، حکمت ۳۲۸).

۳. کارآمدی و انجام وظیفه

کارآمدی نظام از منظر آیت‌الله خامنه‌ای: «مجموعه عملکرد مثبت و منفی‌ای است که دستگاه‌های نظام دارند» (بیانات: ۱۳۸۳/۸/۱۰). از این رو متناسب با اندیشه سیاسی ایشان، توجه به مسئولیت‌ها و پاسخگویی در مقابل آن وظیفه شرعی همه مسئولین دانسته شده (بیانات: ۱۳۸۳/۸/۶) و بر همین اساس، بیان می‌دارد: مشروعیت همه ما بسته به انجام وظیفه و کارایی در انجام وظیفه است (بیانات: ۱۳۸۳/۶/۳۱).

بازگشت مبنای ایشان در این ضابطه، علاوه بر قاعده وجوب تعاون، و روایات لزوم اهتمام بر امور مسلمین (کلینی، ۱۴۰۸: ۲ / ۱۶۳)، به قاعده حفظ نظام و یا به تعبیر دقیق ایشان به تداوم نظام اسلامی مرتبط است (بیانات: ۱۳۹۵ / ۱۱/۱). مستند دیگر این ضابطه، سیره عملی امام علی در مواجهه با کارگزار خود ابوموسی اشعری است که فرمود:

اگر در انجام کار جدیت داری، پس آن را به درستی انجام ده و اگر بر آن تعلل و سستی می‌ورزی، کنار برو (نهج‌البلاغه، نامه ۶۳).

این مسئله در بیانات رهبر انقلاب اسلامی بدین صورت تشریح گردیده است:

بنده روی این اصرار و تکیه دارم، بر روی کارایی‌ها و کارآمدی مسئولان، طبق همان ضوابطی که قوانین ما متّخذ از شرع و قانون اساسی است، بایست تکیه شود. هر جا کارآمدی نباشد، مشروعیت از بین خواهد رفت (بیانات: ۱۳۸۳/۶/۳۱).

نتیجه

نظام سیاسی مهم‌ترین دستاورد دانش فقه در عرصه مدیریت اداره جمعی زندگی بشر می‌باشد. در همین راستا تبیین مؤلفه‌های گوناگون آن مطابق با مبانی فکری مقام معظم رهبری، امری ضروری و بدیهی قلمداد می‌شود. لزوم به‌کارگیری دانش فقه در راستای تبیین مشروعیت مسائل مختلف نظام سیاسی، امری است که شدیداً مورد تأکید مقام معظم رهبری واقع شده و در جای جای مبانی فکری قابل مشاهده است. واکاوی و بررسی بیانات و سخنرانی‌های ایشان به دلیل استناد به منابع اربعه، قابلیت اصطیاد مبانی فکری معظم له را در مشروعیت مؤلفه‌های مختلف نظام سیاسی هموار نموده که در این نوشتار با یک نگاه مبتکرانه، پس از دسته‌بندی همه مؤلفه‌های نظام سیاسی در سه حوزه مدل، ساختار و عملکرد کارگزاران، مبنای مشروعیت هریک، به‌طور منسجم و مستدل تشریح و تبیین گردید.

در این راستا بیان شد که اجتهاد پویا و سیاسی، زیربنایی‌ترین مبنای فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی در حل مسائل مرتبط با مدل مشروعیت نظام سیاسی است که لازمه آن اعتقاد به نفی رویکردهای آنارشیستی و طرد نگاه متحجرانه به فقه می‌باشد. دومین مبنا در ذیل مؤلفه‌های مرتبط با مدل نظام سیاسی، تحت عنوان فقه نظام‌ساز مطرح گردید که وظیفه ارائه الگوی مدل نظام سیاسی مشروع را بر دوش فقه نهاده و حکم به وجوب مقابله با حکومت طاغوت می‌نماید. مردم‌سالاری دینی نیز در جای جای عملی این سیر سیاسی، موجه و ضروری قلمداد شده است. مشروعیت مشارکت سیاسی مردم به‌عنوان یکی از پایه‌های مشروعیت نظام سیاسی نیز با استفاده از ادله عقلی و نقلی بیان شده از سوی ایشان بیان گردید.

مبانی فکری مقام معظم رهبری در مشروعیت مؤلفه ساختار نظام سیاسی، ولایت فقیه را رکن اصلی ساختار نظام سیاسی و عامل مشروعیت دیگر ارکان نظام (قوه مجریه، قوه قضائیه و قوه مقننه) دانسته و در همین خصوص قوه مجریه با تنفیذ، قوه مقننه با تأیید و قوه قضائیه با تنصیب ولی فقیه مشروعیت می‌یابند. مبانی فکری آیت‌الله خامنه‌ای در مشروعیت مؤلفه عملکرد کارگزاران نظام سیاسی بر پایه حفظ نظام اسلامی است که با پیمودن صراط مستقیم انقلاب و التزام به قانون تحقق می‌یابد؛ سپس عدالت‌گرایی و مقابله با فساد را در بر گرفته و در نهایت بر کارآمدی و انجام وظیفه توسط کارگزار دولت اسلامی التزام دارد.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. آستین رنی (۱۳۷۶). حکومت؛ آشنایی با علم سیاست. ترجمه لیلا سازگار. تهران: نشر دانشگاهی.

۴. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق). *لسان العرب*. قم: دار الفکر.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۸ ق). *عیون اخبار الرضا*. تهران: جهان.
۶. افلاطون (۱۳۸۴). *جمهور*. تهران: عطار.
۷. اردبیلی، احمد (۱۴۱۴ ق). *مجمع الفائدة و البرهان*. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۸. امام خمینی، سید روح الله (۱۳۹۲). *صحیفه نور*. تهران: حفظ و نشر آثار امام.
۹. بستانی، فؤاد افرام (۱۳۷۶). *فرهنگ ابجدی*. قم: اسلامی.
۱۰. توماس هابز (۱۴۰۰). *لویاتان*. تهران: نشر نی.
۱۱. جان لاک (۱۳۹۲). *دو رساله حکومت*. ترجمه فرشاد شریعت. تهران: نگاه معاصر.
۱۲. جعفریان، رسول (۱۳۷۷). *تاریخ تحول دولت و خلافت*. قم: بوستان کتاب.
۱۳. جین الیزابت، همپتن (۱۳۸۰). *فلسفه سیاسی*. تهران: طرح نو.
۱۴. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳). *رساله آموزشی*. تهران: انقلاب اسلامی.
۱۵. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۴). *ولایت؛ بیانات و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب*. تهران: مؤسسه هنری قدر ولایت.
۱۶. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲). ۷۲ *سخن عاشورایی از بیانات آیت الله خامنه‌ای*. تهران: انقلاب اسلامی.
۱۷. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴). *ولایت و حکومت*. تهران: مؤسسه فرهنگی ایمان جهادی.
۱۸. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵). *روشنای آینده*. تهران: انقلاب اسلامی.
۱۹. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۶). *شعار سال ۱۳۹۶*. تهران: انقلاب اسلامی.
۲۰. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). *ثلاث رسائل فی الجهاد*. تهران: انقلاب اسلامی.
۲۱. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸). *نگاهی به نظریه انتظار در اندیشه آیت الله خامنه‌ای*. تهران: انقلاب اسلامی.
۲۲. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹). *سیاست از منظر آیت الله خامنه‌ای*. تهران: انقلاب اسلامی.
۲۳. خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۰). *دو امام مجاهد*. تهران: انقلاب اسلامی.
۲۴. دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۰). *لغتنامه دهخدا*. تهران: دانشگاه تهران.
۲۵. راغب اصفهانی، محمد (۱۳۹۵). *مفردات الفاظ القرآن*. قم: ذوی القربی.
۲۶. رابرت دال، بروس استاین برینکز (۱۳۹۲). *تحلیل سیاسی مدرن*. ترجمه حمیرا مشیرزاده. تهران: فرهنگ جاوید.
۲۷. روسو، ژان ژاک (۱۳۹۰). *قرارداد اجتماعی*. تهران: ابر سفید.

۲۸. شهید ثانی، زین‌العابدین علی (۱۴۱۳ ق). *روض الجنان فی شرح شرائع الاسلام*. بیروت: مؤسسه المعارف الاسلامیه.

۲۹. شریعتی، روح‌الله (۱۳۹۳). *قواعد سیاسی*. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۳۰. عالم، عبدالرحمن (۱۳۹۱). *بنیادهای علم سیاست*. تهران: نشر نی.

۳۱. عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۳ ق). *وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*. قم: نصابیح.

۳۲. کاشف الغطاء، جعفر (۱۴۲۲ ق). *کشف الغطاء عن مبهمات الشریعة الغراء*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

۳۳. کرکی، علی بن الحسین (۱۴۰۹ ق). *رسائل المحقق کرکی*. قم: مکتبه آیه‌الله مرعشی.

۳۴. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۸ ق). *الکافی*. قم: دار الثقلین.

۳۵. فیرحی، داود (۱۳۹۱). *نظام سیاسی و دولت در اسلام*. تهران: سمت.

۳۶. مایکل، راش (۱۳۹۰). *جامعه و سیاست*. تهران: سمت.

۳۷. مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۳). *بحار الانوار*. قم: دار العلم.

۳۸. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۴). *حکیمانه‌ترین حکومت*. قم: مؤسسه امام خمینی.

۳۹. مظاهری، حسین (۱۳۷۸). *تکته‌هایی پیرامون ولایت فقیه و حکومت دینی*. اصفهان: بصائر.

۴۰. نائینی، محمد حسین (۱۳۸۲). *تنبيه الامه و تنزيه المله*. تهران: سهامی انتشار.

۴۱. نقیب‌زاده، احمد (۱۳۹۴). *درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی*. تهران: سمت.

۴۲. نراقی، احمد (۱۴۰۸ ق). *عوائد الایام*. قم: مکتبه بصیرتی.

۴۳. نجفی، محمدحسن (۱۳۶۲). *جواهر الکلام*. قم: خرسندی.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی